

JOZEF BALGA

A BIZTONSÁGI TUDOMÁNYOK SZEREPE A RENDKÍVÜLI HELYZETEK TÉNYEZŐINEK MEGHATÁROZÁSÁBAN

1. Bevezetés

A biztonság és a közrend biztosítása fontos szerepet játszik az állam működésének folyamataiban. Ez az állam és a jog átfogó és egyre mélyülő mechanizmusától függ. Ez a folyamat számos változatos megnyilvánulással és a biztonsági rendszert megvalósító entitások kapcsolatainak ismeretével jár együtt. A biztonság az állami hatóságok általi garantálása terén az egyik legfontosabb tényező a rendkívüli helyzetkezelés megoldásában. E jelentőségénél fogva magában foglalja a biztonságkutatás elméleti, politika-, államtudományi és jogelméleti alapjait is. Az állami hatóságok tevékenységét a veszélyhelyzet-kezelés végrehajtásában befolyásoló tényezők a biztonsági kutatások állandó tárgyát képezik.

Ezzel összefüggésben érdemes megjegyezni, hogy a biztonság garantálása érdekében lezajló folyamatok vizsgálatának eredményei pozitívan befolyásolják az állami hatóságok tevékenységét. Ebből a szempontból szükséges megérteni a biztonsgtudományok felépítését befolyásoló tendenciákat. A biztonsgtudományok iránti érdeklődés új dimenziói Szlovákiában és Csehországban a lakosság, az állampolgárok és az állam biztonságának garantálása keretében zajló folyamatok tárgyasításával kapcsolatosak. A biztonság bizonyos aspektusai inspirálták a szakértőket a biztonsgtudományok meghatározására. Ugyanakkor vitatható a rendszertudománynak a biztonsgtudományi rendszerbe való beépítése.

A jelenleg ismert tudományos ismeretek mindegyike lehetővé teszi a kutatók számára, hogy továbbra is vizsgálják azokat a tényezőket, amelyek befolyásolják az állami hatóságok tevékenységének végrehajtását a rendkívüli helyzetek kezelésében. Jelenleg nem csak a rendszertudomány rendkívüli helyzetek kezelésében betöltött szerepéről, hanem a biztonsgtudományok e téren elfoglalt helyéről is folytatni kell a tudományos vitát.

2. Biztonsági tudományok rendszere

Mielőtt hozzálátnánk a biztonsgtudományok rendszerének tisztázásához, tisztázni kell magát a biztonsgtudományok fejlődési szakaszait és a biztonság fogalmát mint tudományos kategóriát.

Történelmi módszer applikálásával fel lehet tárni a biztonsgtudományok fejlődési szakaszait a volt Csehszlovákiában és a Szlovák Köztársaság területén. Több etapa van a biztonsgtudományok fejlődésének az 1970. és a 2020. évek között.

A propedeutikai vagy előzetes szakasz 1970-től egész 1994-ig tartott. Ez az etapa különleges volt abban, hogy a volt Csehszlovákiában nem a rendőrség hanem az ún. nemzeti biztonsgági testület végezte a feladatokat a közbiztonsgági és közrendészeti területen. Ugyanúgy feladatai közé tartozott az állam biztonsgának garantálása. Ebből kifolyólag a

nemzet biztonsági testületének főiskoláján a teoretikus megfogalmazás a biztonsági tudományok iránt nem volt aktuális és a tudományos kutatások a nemzeti biztonsági testületnek az egyéb tevékenyséire voltak központosítva. A 80-as évek közepén megjelent néhány könyv, amelyek a biztonsági szervek és a közrendészeti tevékenységeknek az elméletét próbálták formálni, továbbá a közrendészet működésének az alapteoretikus vezérelvek karakterizálására folytattak kutatásokat. A princípiumok a kommunista ideológiát abszorbeálták magukba. Másrészt megfogalmazták a jogi és nem jogi normatív rendszert, amely regulázta a közbiztonsági tevékenységeket. Nem utolsó sorban kifejtették a közbiztonsági tevékenységeknek a tárgyát, tartalmát és strukturáját nem felejtve a technikai haladást aminek hatása van az tevékenységek effektivitására. Ebben az időszakban jogi téren meg voltak írva olyan szakdolgozatok amelyek teoretikus téren megfogalmazták a biztonsági jogot, amely elődje volt a rendészeti jognak Szlovákiában.

A második etap tükrözi a rendszerváltást, és 1994-ben világot látott egy tudományos projekt, amely alapköve volt a biztonság-rendészettudomány megalapításában (konstitualásában) a Szlovák Köztársaság területén. A projekt befejezése után meg volt jelentetve az első tudományos monográfia, amely vázlatban kifejtette a rendészettudomány alapjait és a szisztematikáját. Erre a tudományos alapokra kezdtek a szlovák rendészeti testületi akadémián a főiskolai tanárok kutató tevékenységeket végezni, amelyek bővítettek a tudományos ismereteket e téren. Továbbá egészen 2010-ig ismétlődően voltak szervezve nemzetközi tudományos konferenciák, amelyeknek célja volt megvitatni az legújabb kutatási ismereteket a rendészettudomány és biztonsági tudományok terén. A konferenciákból voltak kiadva közlemények melyek tükrözték a résztvevők tudományos véleményét. Ezek tovább voltak implementálva a oktatási tantárgyakba.

Eddig, az utolsó, 2011-től máig tartó harmadik ütem új lendületet adott a biztonsgtudományi kutatásoknak és a projektek a biztonsági alanyok egyes tevékenységeire és a rendészeti jogra összpontosítanak. Így a biztonsági tudományok teoretikus ága továbbfejlődött dinamikusan perszonálisan és institucionálisan is. Ezzel bővítve volt az alanyok és a tudomány karaktere. Az applikációs része a tudománynak bővítve van azzal a feltétellel, hogy a biztonsági tudományok klasszikus értelmezésében fognak továbbfejlődni mint a társadalomtudományok része.

E biztonsági tudományok rendszere történelmi összefüggéséből bontakozik ki és egyesítő momentum az oktatás terén is. Maga a rendszer olyan elemekből áll össze mint a biztonsági tudományok története, a biztonság definíciója, objektuma, tárgya, alanyai, módszerei, metodológiája, irányelvei és a rendészeti tevékenységeknek formája és eszközei. Továbbá a rendszerbe tartoznak a közbiztonsági tevékenységeknek elmélete és a biztonsági szolgálatoknak teóriája.

A biztonság megértésének alakulása a társadalom állapotától és az állam túlnyomóan védekező jellegű fenyegetéseinek megítélésétől függ. A XXI. században a biztonsgot a társadalom szociális, kulturális, gazdasági és környezeti fejlődéséből, valamint az állampolgárok oktatási végzettségéből merítjük. A biztonság definíció említett kérdésével a biztonsgelmélet a biztonsgtudományok részeként foglalkozik.

Az általános biztonsgelmélet alkalmazásának konkretizálnia kell az állam biztonsgai rendszerét, az egyének és mindenekelőtt az állampolgárok biztonsgát. A biztonsg az ember, a társadalom és az állam olyan állapota, amelyben létezésük, szerkezetük és funkcióik nincsenek megzavarva vagy veszélyeztetve. Jogi szempontból a biztonsgot az alkotmányjog és a közigazgatási jog jellemzi. Alkotmányjogban a biztonsgot az alkotmány karakterizálja mint állapotot, amelyben az állam békéje és

biztonsága, demokratikus rendje és szuverenitása, területi integritása és az államhatárok sérthetlensége, az alapvető jogok és szabadságok megmaradnak, és amelyben a személyek élete és egészsége, a tulajdon és a környezet védett.

A biztonsági tudományok a biztonságazonosítás alanyi-objektum kapcsolatainak törvényszerűségeit vizsgálják azzal a céllal, hogy hatékony módszereket dolgozzanak ki a biztonsági fenyegetések megfigyelésére, megelőzésére és kiküszöbölésére, biztonsági tevékenységek, intézkedések tervezésére és végrehajtására.¹

A belső biztonság a biztonságstudományi kutatások kardinális tárgya. A társadalom és az állam belső biztonsága olyan állapotot hoz előtérbe, ahol az államhatalom (törvényhozó, végrehajtó és bírói hatalom), az államigazgatás és az önkormányzat képes a gazdasági szférában, a közszférában, a belpolitikában a válságokat azonosítani, megelőzni és megoldani jogi keretekben.²

A biztonsági tudományok rendszere jelenleg egy elméleti és egy gyakorlati részből áll. Az elméleti rész a biztonság fogalmának, biztonsági stratégiájának, biztonsági doktrínájának és az állam biztonságpolitikájának kialakításával és meghatározásával foglalkozik. Különösen a belső biztonságot a biztonsági rendszer szerves részeként vizsgálja. Az elméleti rész a biztonságelméletet, a biztonsági dimenziókat, a szociális biztonságot, az információs biztonságot és a kiberbiztonságot tartalmazza. Emellett fejleszti a rendőrségi és biztonsági tevékenység elméletét, a titkosszolgálati tevékenység elméletét, az objektumvédelem elméletét és a biztonsági kockázatok elméletét. A gyakorlati rész a biztonságstudományi entitások tevékenységrendszerét tartalmazza az állam belső biztonságának biztosításában.

3. A rendkívüli helyzetek tényezőinek meghatározása

Magát a rendkívüli helyzetet az emberek életének és egészségének közvetlen veszélyeként jellemezzük, ok-okozati összefüggésben a világjárvány kialakulásával, a környezet vagy a vagyoni értékek veszélyeztetése természeti katasztrófa, ipari katasztrófa, szállítási vagy egyéb üzemi baleset következtében.

A veszélyhelyzetek megoldását befolyásoló dinamikus és statikus szempontok az egész társadalom és az állam létét biztosító rendszerből fakadnak. A statikus szempont a társadalom fenyegető állapotától függ. Ez egy rögzített állapot a társadalom rögzített szerkezetéhez és funkcióihoz képest. A társadalom adott időben és térben fennálló állapotát reprezentálja, amely nem befolyásolja az entitást, azaz a társadalmat és nem utolsósorban az állam fejlődését, dinamikáját.³ Éppen ellenkezőleg, a dinamikus szempont a társadalom mint olyan létét, funkcióit, szerkezetét és fejlődését veszélyezteti. Ez azt jelenti, hogy olyan elemeket tartalmaz, amelyek folyamatosan változnak, nemcsak a társadalmon belül, hanem azon kívül is zajló folyamatok. Ezek a folyamatok például a nemzetközi politikai helyzet megváltozásával, vagy a társadalom és az egyének demográfiai vagy egészségügyi helyzetének megváltozásával mennek végbe. Ebbe beletartozik a társadalom és politikai rendszerének fejlődése az emberi jogok és szabadságjogok demokratikus megteremtése vagy tiszteletben tartása is.

1 Viktor Porada et.al. Bezpečnostní vědy. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019. 233 o.

2 Vladimír Blažek. Obrana a krízový manažment regiónu. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave. 2007. 29 o.

3 Petr Sak. Úvod do teorie bezpečnosti. Havlíčkův Brod: Petrklíč. 2018. 45 o.

A fenyegetések és kockázatok különféle formái is léteznek, amelyek veszélyeztetik a társadalom funkcióit és szerkezetét, a társadalom pusztulásához vezethetnek (például természeti katasztrófák vagy világjárványok), de ide tartoznak azok a szankciók is, amelyek negatívan veszélyeztethetik az állam működését és ezáltal az állam nem tudja biztosítani a társadalom reprodukcióját.

Az államtudomány szempontjából idetartozik a területi tényező, azaz az államterület, valamint a személyi tényező, ami a lakosságot és mindenekelőtt az állampolgárokat jelenti. Az utolsó tényező államtudományi szempontból az államhatalom az államhatalom gyakorlása állami szervek és intézmények rendszerén keresztül. A rendkívüli helyzetekkel foglalkozó állami szervek tevékenységi rendszerét alapvetően a hatáskörüket szabályozó jogi normák befolyásolják. Fontos továbbá, hogy a rendkívüli helyzet kezelése saját rendszerrel rendelkezzen, és a rendszer minden eleme tudja a feladatait. Az időbeli és területi irányelvek alapvetően befolyásolják a veszélyhelyzet megoldását. Az állami hatóságnak a lehető legrövidebb időn belül reagálnia kell a rendkívüli helyzetre akár az állam egész területén, akár a régió területén, és olyan intézkedéseket kell hoznia, hogy a rendkívüli helyzet a lehető legkisebb negatív hatással legyen a lakosságra.⁴

Az államhatárokkal rendelkező államterület korlátozza az állami hatóságok állami hatalomgyakorlását, és ebben az esetben a veszélyhelyzet megoldását is. Csak nemzetközi egyezmények alapján lehetséges a vészhelyzetek kezelése, például a természeti katasztrófák segítségnyújtás formájában a szomszédos állam területén. Az állam lakossága szempontjából a sürgősségi segínyt a rendkívüli helyzetekben megkülönböztetés nélkül mindenkinek biztosítják, ugyanakkor minden személy köteles követni az állami hatóság utasításait. Különleges esetekben a lakosság egyes professzionális csoportjai maguk is részt vesznek a rendkívüli helyzet kezelésében és megoldásában.

Külön ki kell emelni az állampolgári biztonság objektív és szubjektív szempontjait, amelyek a belső biztonság garantálásának szerves részévé váltak. Az objektív oldalon az állampolgári jogok és szabadságjogok érvényesítése, az élet, egészség, vagyon védelme, a társadalom anyagi és szellemi értékeinek megőrzése kerül előtérbe. A szubjektív oldal a biztonságérzetet és a fenyegetés valós idejű átélését fejezi ki. Ide tartoznak az objektív és szubjektív tényezők. Az objektív tényezők a társadalom és az állam szintjéhez kapcsolódnak, és a biztonságbiztosítás külső aspektusai befolyásolják. A szubjektív tényezők bizonyos állapotokat, folyamatokat jelenítenek meg a veszélyhelyzetekkel foglalkozó szervezetek tevékenységének végrehajtása során, és ez elsősorban az állami hatóságok dolgozóinak felkészültségének kérdése. Továbbá a szubjektív tényező feltételezi a rendkívüli helyzetekkel foglalkozó állami szervek alkalmazottainak szakmai felkészültségét.

A szakmai tevékenység jellemzői a funkció, a szakmai tevékenység jellege, a szakképzettség, a munkatevékenység szervezeti szintje és a lakóhely. A szakma sikeres ellátásának fontos személyi feltétele a rendkívüli helyzetkezelés területén a szociális érettség, a szellemi érettség, a fizikai felkészültség, a jó egészségi állapot, a megbízhatóság és a munkavállalás jogszabályi követelményeinek való megfelelés. A szakképzés a megszerzett általános és specifikus szakmai ismeretek, készségek és tapasztalatok alapján fejezi ki a munkatevékenység elsajátításának szükséges szintjét. Ezt az oktatást a közép- és

---

⁴ Erre lehet példa Magyarországon a migráció korlátozása pandémia idején. Vö. Hautzinger Zoltán: A migráció szabályozásának reaktív tényezői. Belügyi Szemle 2020/9. 50. o.

felsőoktatási rendészeti, biztonsági és közoktatási rendszer biztosítja, amelyben a munkatársak, krízishelyzetek és veszélyhelyzetek kezeléséhez sajátítanak el ismereteket. Sajátos munkaköri, munkaképességek jellemzik a veszélyhelyzet-kezelési tevékenységet végző szakmák körét. Ide tartozik például a kommunikációs készség, a konkrét technikai eszközökkel végzett munka és az adminisztratív munkához kapcsolódó tevékenységek. Végül, de nem utolsósorban, ide tartoznak az alkalmazottak jellemvonásai is, mint a jellem, a szakmához való pozitív hozzáállás, a felelősség, az etika, a következetesség vagy az öszinteség.⁵

Léteznek strukturális és funkcionális tényezők is. A strukturális tényező a vészhelyzetek kezelésére szolgáló szervezeti rendszert hoz magával. A rendkívüli helyzetek megelőzésének és megoldásának megszervezése olyan állami szerv- és intézményrendszer kialakítását célozza, amely a biztonsági kockázatok felmérése alapján védi a kijelölt alanyok biztonságát. A biztonsági hatósági rendszernek egyértelműnek és logikusan szervezettnek kell lennie, figyelembe véve annak összetettségét és viszonylagos kiterjedtségét. Az egyes biztonsági hatóságoknak, mint az állam biztonságpolitikája végrehajtásának eszközeinek és a rendkívüli helyzetek megoldásának sarkalatos alanyainak a jogszabályi előírások által meghatározott feladatoknak megfelelően együtt kell működniük egymással.⁶ A funkcionális tényező határozza meg azt a funkciórendszert, amellyel az egyes alanyoknak meg kell küzdeniük a jogi normák által előírt rendkívüli helyzetekben. Ide tartozik különösen a védelmi funkció, végrehajtó funkció, kontrol funkció vagy a vezérlő funkció. Praxiológiai funkció vizsgálja a biztonsági cselekvések határfokát és ennek gyakorlati alkalmazását. Továbbá fókuszál a biztonsági alanyok tevékenységeire és határfokának emelésével célzó kidolgozott javaslatokkal.

A biztonsági kockázatok elmélete a megoldott probléma szempontjából hatással van a rendkívüli helyzetek kezelésének tényezőinek meghatározására. A biztonsági kockázatok elméletét a referenciaobjektumok biztonságával kapcsolatos tényekre vonatkozó megalapozott tudományos ismeretek összességéként jellemezzük. Ebben az esetben a referenciaobjektum olyan tárgy, amelynek érdekei egzisztenciálisan veszélyeztetettek, és jogosan igényelheti a rendkívüli intézkedések megtételének jogát. A hagyományos referencia alany az állam, nemzet, egyén, civilizáció, vallási csoport, szervezet, intézmény és hasonlók. Az elmélet olyan tényekkel dolgozik, mint a referenciaobjektum biztonságának megváltoztatásához kapcsolódó folyamatok. Ide tartoznak azok a speciális rendszerek is, amelyek a referenciaobjektum biztonsági környezetében léteznek, a biztonságához kapcsolódnak, vagy ennek a biztonságúnak a biztosítására jöttek létre. A kockázatelemélet fő feladatai közé tartozik a társadalmi rendszerek biztonsági tényezőinek változási mintáinak feltárása, a biztonsági kockázatok alakulásának előrejelzése és a biztonsági gyakorlatokra való felkészítés, különösen a vezetők számára. A biztonsági kockázatelemélet fő gyakorlati haszna az, hogy útmutatást ad ezek értékelésének folyamatához. A biztonsági kockázatelemélet annak szisztematikus vizsgálata, hogy mi okozhat negatív következményeket, például az alany védett érdekeinek sérelmét vagy megsemmisítését.

A biztonság érdekében tudatosítani kell, hogy a tevékenységek közül elsőként a biztonsági kockázatok felmérését kell elvégezni az objektum védelmének szükségességének mérlegelése és a biztonsági és védelmi intézkedésekre vonatkozó javaslatok kidolgozása

5 Porada Viktor, Kolcr Květoň et al. Policajní vědy. Plzeň : Aleš Čeněk, 2011. 140-158 o.

6 Magyarországon például jogszabály határozza meg a közigazgatási szervek együttműködését. Vö. Buzás Gábor: A védelmi és biztonsági igazgatás és a rendészeti igazgatás kapcsolatai avagy a rendészeti igazgatás a védelmi és biztonsági igazgatás rendszerében. Katonai Jogi és Hadi Jogi Szemle 2022/1. 21. o.

előtt. Különösen szükséges felhívni a figyelmet a rendészettudomány szerepéről a rendkívüli helyzet kezelésében. Tudományosan kell igazolnia a rendőrség és más biztonsági szolgálatok egyedi tevékenységét a rendkívüli helyzet-elhárítási tevékenység során. Ez azt jelenti, hogy pontosan meg kell határozni a különböző cselekvési szakaszokat, és egyben rá kell mutatni a más állami hatóságokkal való együttműködés fontosságára.

Nem feledkezhetünk meg az anyagi, személyi és technikai tényezőkről sem. Anyagi tényező magában foglalja a biztonsági hatóságok vészhelyzetekkel foglalkozó összes tevékenységének pénzügyi fedezetét. Az államnak az állami költségvetésen keresztül emlékeznie kell a rendkívüli helyzetekre, és tartalékokkal kell rendelkeznie ezekre az esetekre. A személyi tényező lehetővé teszi az emberi erőforrások koncentrációját a veszélyhelyzetek kezelésére és a biztonsági szolgálat személyzetének felkészítését az esetleges előre nem látható helyzetekre. Jelenleg nem elhanyagolható tényezővé válik a technikai tényező, amely a rendkívüli helyzetekkel kapcsolatos biztonsági hatóságok tevékenységének megszervezését hivatott hatékonyabbá tenni. Ez azt jelenti, hogy ezeket a alanyokat különféle modern technikai eszközökkel biztosítják az közigazgatási szervek.

4. Összegzés

A biztonságtudományokat olyan társadalmi kapcsolatok összességén keresztül kell megérteni, amelyek objektíven, a tudattól függetlenül meghatározzák ezt a tudományágat. Jelenleg objektíven a biztonságtudományokat fogadjuk el elsősorban mint tanulmányi területet. Felsőoktatási rendszerben a biztonsági tudományok részévé váltak az oktatási folyamatban. A nevezet szaknak elméleti és gyakorlati része van amely magába foglalja a tárgyat, metodológiát, terminológiát, irányelveket, formákat, eszközöket és funkciókat. A hallgatónak általános ismereteket kell felmutatnia a komplex projektálás és irányítás terén a biztonsági kockázatoknál amelyek meghatározzák az alanyok biztonságát. Tudnia kell használni a kategóriákat és fogalmakat, amelyek összefüggésben vannak a személyek biztonságával, rendészeti szolgálatokkal, katasztrófavédelemmel, biztonsági közigazgatás szolgálatokkal, kockázat manazsmenttel, ipari biztonsággal és a tűzoltósággal.

Ez azt jelenti, hogy a biztonságtudományok tudományos diszciplína felépítésének kezdetén állnak. A biztonságtudományok sajátossága, hogy az államnak biztonsági doktrínája, biztonságstratégiája és biztonságpolitikája megvalósítása során olyan tudományágra van szüksége, amely elméletileg és gyakorlatilag is vizsgálja az állam hadiállapoton kívüli biztonsági funkcióját. Ez azt is jelenti, hogy az állami szervek és intézményrendszer létrehozásával a vészhelyzetek kezelésére kell az államnak összpontosítani.

Másrészt hangsúlyozni kell, hogy a rendészettudomány önálló tudományággá vált, amelynek tárgya a belső rend biztosítása. A rendkívüli helyzetek megoldását befolyásoló tényezők objektív és szubjektív természetűek. Ugyanakkor ezek a tényezők összefüggenek az állambiztonság belső és külső garanciájával. Ez mindenekelőtt az állam helyzetét jelenti a jelenlegi nemzetközi kapcsolatok rendszerében.

És végül, de nem utolsósorban, ez egy olyan állami szervek rendszere, amelyek a rendkívüli helyzetek megelőzésében és kezelésében a jogi normákban egyértelműen meghatározott hatás körrel és tevékenységekkel rendelkeznek.